

اماکن مقدس و مراسم عبادی در دین هندو

معصومه قربانعلی

واژه هندوئیسم به سنت دینی بسیار پیچیده ای دلالت دارد که از چند هزار سال قبل در شبه قاره هند تکامل یافته و اکنون به صورت دینی بسیار فعال و پراز اعتقادات و مراسم و مناسک درآمد است و بیش از ۶۵۰ میلیون نفر پیرو دارد. حقیقت هندویی آن نیست که میلیون ها مردم بی سواد شهری و روستایی هندوستان تصویری نمایند و هر یک درخور فهم و تشخیص خود، به پرستش بتان و خدایان مادینه و نرینه مشغول می شوند، و همچنین حقیقت هندویی آن نیست که جمعی از برهمنان متعصب بنارس و پیروانشان عرضه می دارند و هندویی را پدیده ای براساس جادو و سحر و خرافات معرفی می کنند. در سده ششم پیش از میلاد زمانی که مذاهب و آیین های دیگر به قدرت رسیدند و برهمنیسم روبرو ضعف نهاد، برهمنان ناگزیر شدند که با آیین های جدید چون بودایی و جایینی مبارزه کنند و در آیین خود اصلاحاتی انجام دهند. از این رو آیین برهمنی تغییر و به صورت دین هندو درآمد؛ یعنی هندوهای امروز، برهمن های دیروزند. آیین هندویی از جهتی دینی توحیدی و از جهتی دیگر شرک است. در حقیقت در تفکر هندویی دو روش در زمینه خداشناسی می بینیم: در یک روش افراد هندو مذهب به خدای یکتا و مطلق بی نیاز معتقدند و از سوی دیگر به تعدد خدایان نرینه و مادینه اعتقاد دارند. هندوئیسم کاملاً از وسواس عجیب برخی از ادیان که پذیرش اصول یک دین خاص را برای نجات و رستگاری انسان ضروری می دانند و بر این باورند که عدم پذیرش آن دین گناهی کبیره و فرد گناهکار مستحق کیفر و عذاب ابدی در جهنم است، آزاد و رهاست. لحن کلی هندوئیسم، لحنی است توأم با

می شود. کلمهٔ قداست در لغت به معنی طهارت از عیب و نقص و پلیدی است و بیشتر به طهارت معنوی نظر دارد. در رابطه با مقدس، طبعاً مکان هایی نیز هستند که دارای این چنین خاصیتی می باشند. یک مکان مقدس قبل از همه یک جای مشخص است، مکانی متفاوت از مکان های دیگر. عباداتی که مردم در یک مکان انجام می دهند، یا هنگام عبادت به آن سوی روی می کنند، نشانگر قداست آن است. مکان مقدس شامل آن مکان هایی است که اهداف و کاربردهای مذهبی دارد، همانند کوه ها، رودخانه ها و... . گاهی اوقات فضای مقدس جایی است که به طور جسمانی می توان به آن وارد شد مانند معابد و مساجد؛ و گاهی فضای درونی بدن در حالت یوگا و یا به طور بصری مانند فضای یک ماندالا (چرخه: مجموعه ای از نمودارهایی است برای نشان دادن نیروهای کیهانی و روانی. ماندالا تجسم دنیا و محل خدایان است) می باشد.

بی گمان فضای مقدس قربانگاه، حرم یا پرستشگاه بروفوق احکام مستخرج از قواعد و قوانین سنتی ساخته شده است. اما این ساخت در نهایت بروحی و کشفی اولی که در ادوار

احترام و نیت خیر برای تمام ادیان و مذاهب. آن چه در دین هندو اهمیت دارد، عمل و رفتار است نه باور و عقیده. گاندی می گفت: "جالب این است که در مذهب هندو هیچ عقیده خاصی که در رأس باشد، وجود ندارد. اگر از من در مورد عقاید هندوئیسم بپرسند، می گویم: نداشتن تعصب و سخن از وصول به حق، از راه های پسندیدهٔ عقاید هندوست؛ ولی این که به کدام خالق توجه دارد، مورد نظر نیست، فقط اعتقاد او به خدای خالق است."

تاریخ این مذهب نام فرد خاصی را به عنوان مؤسس ذکر نمی کند، حتی کتب مقدس آنان هم مؤلف خاصی ندارد. دین هندو مانند انبان یک بازرگان دوره گرد شرقی است که از نفایس کهن و اشیاء سالخورده مملو و انباشته است. در این دین تنها رعایت یک امر در تمام عمر الزامی و واجب است و آن، همان قوانین و حرمت "کاست" یا طبقات جامعهٔ هندویی می باشد. یک هندو باید با این قوانین کاملاً آشنا و به آن ایمان داشته باشد و بداند که با آگاهی عمیق به این حرمت ها، پس از مرگ باردیگر در این جهان متولد و روزگار سعادت مندتری در انتظار او خواهد بود.

هندوان معتقدند انسان می تواند بکوشد که از راه "کرمه" یا نگرش و شناسایی (جنیانه) یا فقط از راه عشق (بهکتی) به خدا برسد. موضوع اعتقادی هندوان به طور خلاصه چنین است:

- ۱- وداها، ۲- خدایان، ۳- نظام طبقاتی یا کاست، ۴- کارما، ۵- تناسخ ارواح، ۶- وحدت وجود، ۷- کتب مقدس، ۸- شکل های مختلف اخلاقی مانند مراحل زندگی، نیازمندی، سختی و ریاضت.

در آیین هندو شمار اعیاد مذهبی و جشن ها بسیار است و فصل ها و مکان های مقدس حضور چشمگیری دارند. در آیین های هندو مفهوم مقدس بسیار پیچیده است. تفاوت بین مقدس (holly) و الحاد (profane) پایهٔ تمام مذاهب می باشد. "اوتو" در بررسی های محققانه خود به این نتیجه رسید که ظاهر کلمهٔ مقدس در ریشهٔ تمام مذاهب یافت

نیز هست که منحصرأ مورد پرستش اهل آن قریه می باشد و مردم عبادات خود را بدون حضور برهنه انجام می دهند. گاهی یک فرد دهندو روحانی ای را به خدمت می گیرد تا مراسم مذهبی را برای او انجام دهد. از خصوصیات معابد، دیوارها و درهای بزرگ به نشانه یادبود حیات های متعدد، و استخرهایی برای انجام مراسم مذهبی می باشد. گاهی ممکن است این معابد دارای مدارس، بیمارستان و خانقاه باشد. شرق هند دارای بناهای مجلل مانند پوری، جاجپور، گیچینگ، و کونارک می باشد. معبد کونارک در اوج هنری خود قرار دارد به طوری که کمترین فضای بدون حجاری وجود ندارد. هنگامی که سخن از معابد هند به میان می آید، ذهن به سوی بناهای عظیم پر رمز و راز بتکده های آراسته و اصنام گوناگون، حلقه گل های زعفرانی رنگ، بوی عود، آواز مناجات کاهنان، چشمان بسته پرستندگان و دست ها و انگشتانی که به حال مراقبه ودعا در جلوی سینه ها به هم فشرده شده اند، متوجه می گردد. عبادات مذهبی و معابد شامل ۱۳ قسمت است:

- ۱- نیایشی که به واسطه آن، خداوند بندگان خود را به عبادت دعوت می کند.
- ۲- تعیین محل عبادت.
- ۳- آب برای شست و شوی پا، دست ها و دهان.
- ۴- حمام کردن.
- ۵- پوشیدن لباس.
- ۶- داشتن نخ مقدس.
- ۷- عطرزدن.
- ۸- داشتن گل.
- ۹- بخور خوشبو.
- ۱۰- لامپ یا چراغ.
- ۱۱- غذا.
- ۱۲- ستایش.

بس دور صورت مثالی فضای مقدس را معلوم داشته، و آن صورت مثالی بعدها با برپا داشتن هر قربانگاه و معبد و حرم نو، الی غیرالتهایه مورد تقلید و رونویسی قرار گرفته و تکرار شده، مبتنی است. برپا داشتن بنای قربانگاه در هند و دایمی بروفق رمزپردازی و نمادگرایی مضاعف به ساختن بنا اختصاص می یابد و مقدس می شود. به این معنی که از سویی ساختمان قربانگاه همچون خلقت عالم تصور شده است و از سویی به مکانی ماورایی تشبیه شده و حسی روحانی به انسان می دهد. بنای معابد هندویی در سراسر هند مشابه است. نیایش هندوان همچون عبادت دسته جمعی به معنی مسیحی آن نیست و جز در موارد خاص، به عمد به صورت فردی برگزار می شود. بنابراین ساختمان معابد بر اساس اصل وجود محلی برای نصب گارباگریا (مجسمه خدا) است. گارباگریا قلب معبد است، معمولاً خدایان مذکور مؤنث و وقایعی از زندگی آنان روی ستون ها حکاکی شده است. امروزه این معابد اقامتگاه خدایان شده اند، اماکنی که خدا در آن ها در عالم فانی حلول کرده است. هر معبد یک خدایانو

یا خدای سرپرست دارد. معابد هند نشانگر تجلی

خود خدایان در آن جاست. معبد، دنیای فانی را با قلمرو الوهیت مرتبط می کند. کف معبد مدلی از نظم کیهانی است. ممکن است در قریه ای چند معبد و پرستشگاه برای خدایان وجود داشته باشد که تحت رهبری برهمنان اداره می شود و مردم برای انجام مناسک دینی به آن جا می روند، ولی در جنب آن ها احجار، اشجار، ضریح ها و محراب های بسیار کوچک

۱۳- طوف ذهنی و کنار گذاشتن همه چیز برای خداوند.

در بتخانه هندوان مجسمه شیوا را به گونه ای مجسم کرده اند که دارای سه چشم و گردنبنندی از طلای مردگان است که بر گرداگرد او همچون مار پیچیده است؛ در بعضی معابد به شکل نیمی زن و نیمی مرد ترسیم شده است. شیوا چون خدای تخریب و نابودی است و با خدایان خون آشام همکاری دارد، از طرفداران کمتری برخوردار است. از طرفی ویشنو خدای عاطفه و مهربانی و حافظ، طرفداران بیشتری دارد. مراسم عبادی ویشنوپرستان با ریاضت های شاق و مشکل همراه است. امروزه شهرنارس محل پرستندگان ویشنو می باشد. مناسک داخل معابد را روحانیون حرفه ای برگزار می کنند. هسته اصلی مناسک پوجا، پرستش "مورتی" است. در پوجا با خدا به عنوان یک مهمان شاهانه رفتار می کنند؛ خدا را شست و شو می دهند، با پوشاندن لباس و حلقه های گل می آریند، به او غذا و نوشابه تعارف می کنند و هنگام حمل آن خدایان، بر بالای سر آنان چتر می گیرند. برای سرگرمی خدایان می رقصند و می نوازند و به آن ها میوه، گل یا نارگیل پیشکش می کنند. کار خادمان معابد، کاری همه روزه است مانند بیدار کردن خدایان صبح هنگام، حمام کردن، غذا دادن و خواباندن هنگام شب. ازدواج خدایان در معابد همراه با جشن و سرور است. گاهی خدایان نیاز به خانه ای نو دارند که در این صورت معبدی جدید ساخته می شود. نوع هدایای پیشکشی به خدایان متفاوت است؛ خدایانی که در معابد بزرگ هستند، معمولاً هدایای گیاهی دریافت می کنند، اما به خدایان معابد روستایی هدایایی از الکل و خون قربانیانی چون جوجه و بز و گاو میوه اهدا می شود.

معروف ترین خدایان هندو عبارتند از: برهما خدای خالق، ویشنو مظهر محافظت و نگهبانی، شیوا مظهر قاهریت. هرگاه این سه خدای در مسئولیت خود کوتاهی ورزند، سه خدای راما، کریشنا، گانش (خدای عقل و حکمت) دست به کار می شوند. ویشنو پرستان هر روز صبح علامت

معبد، دنیای فانی را با قلمرو
الوهیت مرتبط می کند. کف
معبد مدلی از نظم کیهانی است.

نیزه سه شاخ ویشنو را با گل سرخ روی پیشانی خود می کشند. شیواپرستان نیز با خاکسترمدفوع گاو خطوط افقی بالای ابرو رسم می کنند و لینگا را که رمزآلت تناسلی مرد است، بر بازوی خود بسته یا آن را به گردن می آویزند. هر روز هفته در آیین هندو متعلق به خدایی خاص و مراسمی ویژه اوست و هر رنگی نماد خدایی است.

یکشنبه: راوی وار، روز خدای خورشید به رنگ قرمز، روز اقبال و بهروزی. دوشنبه: سوم وار، روز خدای ماه به رنگ سفید که این روز را روزه می گیرند.

سه شنبه: منگل وار، روز خدای خیرات به رنگ قرمز، چهارشنبه: بود وار، روز رب النوع عطارد (بود) به رنگ زرد کمرنگ. غذا دادن به برهمن ها عملی شایسته در این روز محسوب می گردد.

پنجشنبه: بری هسپاتی وار، روز گورو، خدایی به رنگ زرد نشسته بر روی گل نیلوفرآبی.

جمعه: شکرا وار، شکرا معلم دیوهاست، به رنگ سفید نشسته بر روی گل نیلوفرآبی. روزه گرفتن در این روز عمل نیک است.

شنبه: شانی وار، روز سیاره کیوان. کژاندیش ترین سیاره و پیرمردی سیاه رنگ است.

استفاده از بعضی اشیاء در مراسم مذهبی لازم و ضروری است؛ از جمله: مهره های رودراکشا که از هسته میوه رودراکشا به دست می آید. این مهره ها نیاپند و صاحب این مهره ها از چرخه و تولد مجدد رها خواهد شد. طبق افسانه های قدیمی، این مهره ها از اشک های رودرا که تجلی خشم شیوا می باشد، ساخته شده است. تماس این مهره با بدن موجب بهره گرفتن از قدرت جادویی آن است.

تیلک: وسط پیشانی بین دو ابرو مهم ترین محل عصب در بدن انسان است. این نقطه مرکز ششمین چرخ مدور (آجنا) است که چشم سوم یا چشم بصیرت نامیده می شود. گذاشتن خال در این نقطه عملی مذهبی و آیینی است.

غسل صبحگاهی که در نزد هندوها عمومیت دارد، بیشتر مربوط به استعمال آب جاری است. به همین علت گاهی مخازن بزرگ آب در جایی که دسترسی به آب جاری نباشد، برای برگزاری مناسک قرار داده می شود.

انجام عمل "مودره" و "نیاس" در مراسم دعا: مودره عبارت است از حرکت دست وانگشت به طوری که مقصود خاطر درپیش چشم نمودار شود. نیاس عبارت

نماز: نماز در آیین هندو شرایطی دارد، مانند استحمام قبل از نماز، پوشیدن لباس تمیز سفید یا زرد رنگ، شست و شوی دست و دهان با آب معطر. مردها چهارزانو و زن ها دوزانو می نشینند. در آیین هندو نماز جماعت وجود ندارد و تمام نمازها و عبادات فردی برگزار می شوند. نماز دو نوبت دارد: صبح و شب. نماز شب گناهان روز، و نماز روز گناهان شب را تطهیر می کند.

رنگ: رنگ نقش مهمی در مذهب هندو ایفا می کند. رنگ های اصلی مورد استفاده در مراسم و جشنواره های مذهبی قرمز، زرد، سبز و سفیدند.

رنگ قرمز بیشترین اهمیت را داراست و در مراسمی چون ازدواج، تولد و جشن ها استفاده می شود. زنان متأهل پودر قرمز برفرق سر می گذارند و در جشن ازدواج ساری قرمز می پوشند. بدن زن مرده هنگام سوزاندن با پارچه قرمز پوشانده می شود.

رنگ زرد، رنگ تعلیم و دانش، نماد شادی و صلح و تعالی روح است. لباس ویشنو زرد و نماد معرفت اوست.

هندوها خاکستر اموات خود را به گنک می ریزند و در بسیاری موارد در این رود غسل می کنند. عده ای نیز جزاین آب، آب دیگری نمی نوشند.

است از گذاشتن دست بر اندام های مختلف مانند پیشانی یا بازوان به منظور هماهنگی با خدای مورد پرستش.

مراسم رقص مقدس: رقص بخش مهمی از مذهب هندوهاست. از نظر هندوان، کائنات همواره در حال رقص جاودانه اند و در بعضی از معابد، رقص اصلی ترین عمل نیایش محسوب می شود. شیوا خدای رقص نامیده می شود.

پوجا: غذای مقدسی است که همه روزه در بین نیایشگران هندو یافت می شود. پوجا شامل میوه، غذای پخته، آب، بخورات خوشبو و گل ها می شود.

و مبلمان خالی شده و همه روی زمین می نشینند. در پایان شیر و کوفتهٔ برنج یا جو خیرات می کنند. این خیرات بین روز دهم و دوازدهم انجام می شود. این عمل همه ساله تکرار شده و سبب زنده ماندن یاد و خاطرهٔ اجداد آن ها می شود. اساس دین هندو، عشق به خدا و شناخت اوست. به جرأت می توان گفت عدم شناخت خدا هرگز در دین هندویی راه نداشته است.

رنگ سبز نماد شادی و صلح است که ذهن را به حالت تعادل نگاه می دارد.

رنگ سفید، ساراسوتی خدابانوی دانش و معرفت همیشه با لباس سفید، نشسته بر گل سوسن سفید نشان داده می شود. زنان بیوه هنگام عزاداری سفید می پوشند.

رنگ زعفرانی، رنگ مردان مقدس و زاهدان تارک دنیاست. رنگ طبقهٔ جنگاوران نیز می باشد.

رنگ آبی رنگی است که بیش از هر رنگ دیگر مورد توجه خالق هستی است. رنگ رام و کریشنا آبی است.

برای هندوها علاوه بر معابد، مکان های مقدس دیگری از جمله رودخانه ها، کوه ها، حوضچه ها و برکه ها وجود دارد. از مهم ترین رودخانه ها رود گنگ است که از هیمالیا سرچشمه می گیرد. هندوها خاکستراموات خود را به گنگ می ریزند و در بسیاری موارد در این رود غسل می کنند. عده ای نیز جزاین آب، آب دیگری نمی نوشند.

از مهم ترین کوه ها، هیمالیاست که ازدو بخش هیما (برف) و لیا (انبار و خانه) تشکیل شده است. این کوه همواره محل اقامت مردان مقدس، مرتاضان و زاهدان بوده است.

هندوان برای مرگ نیز مراسمی ویژه دارند؛ آن ها با ادعیه و نثار اطعمه به روح متوفی کمک می کنند تا زندگی خود را در پیکر نوین خود از سر بگیرد. تجدید حیات مُرده در پیکر نوین به این ترتیب است که روز اول مُرده سر خود را باز می یابد، دومین روز گوش ها و چشمان و بینی و سومین روز دست ها و گردن، چهارمین روز بخش میانی پیکر، پنجمین روز پاها و پنجه ها، ششمین روز اندام های حیاتی و هفتمین روز استخوان ها، مغز و شریان و ورید را باز می یابد. هر فرد هندو آرزومند است که آخرین لحظات عمر خود را در بنارس و کنار رودخانهٔ گنگ بگذراند، چون این رودخانه گناهان او را می شوید. متوفای زن را با پارچهٔ قرمز و مرد را با پارچهٔ سفید می پوشانند و سپس با تلی از هیزم سوزانده می شود که به این عمل "اینهستی سمسکره" گویند. عزاداری پس از مرگ دوازده روز ادامه دارد. در این مدت خانه از وسایل

حقیقت هندویی آن نیست
که میلیون ها مردم بی سواد
شهری و روستایی هندوستان
تصور می نمایند و هر یک
در خور فهم و تشخیص خود، به
پرستش بتان و خدایان مادینه
و نرینه مشغول می شوند.

